

at vit í framtíðini aftur skulu sigga somu prinsipiellu feilir, hesuferð bara við nógv størri avleiðingum. Eg ætli má ikki, á hesum stað, at fara í smátt við teimum einstøku dømunum um prinsipiellar feilir id gjørdur eru, søgan er tverri alt ov vælkend, so min "uppramsan" omanfyri er meiri enn nøktandi fyri at visa á nokur døpur dæmi um henda sorgarleik. Eitt sindur seinni í hesi grein ætli eg mæ, harafturimót, at viðgera nakrar spurningar av prinsipiellum tydingi í samband við, hvussu vit kunnu fáa ávirkan á okkara eigna tilverugrundlag eisini um henda tilvera í stóran mun skuldi bygt á eina komandi oljuvinnu í Føroyum.

Hvussu sterkir standa føroyingar í mun til tey utlendsku oljufelagini?

Tað vil altíð vera soleiðis, at tá id tveir ella fleiri partar skulu samráðast um eitt møgulegt samarbeiði, so hava partarnir hvør sín "kort" at spæla út. Á altjóða marknaðinum kappast tær stóru transnationalu fyrirkornar um ilógumøguleikarnar á økjum, id geografiskt hoyra til tær ymisku tjóðirnar; hinvegin kappast tær ymisku tjóðirnar um tær utlendsku ilógurnar. Um tær gerst til eitt veruligt samarbeiði millum eina tjóð og eitt ella fleiri av teimum transnationalu feløgnum veldst síðani um metingarnar um virði av teimum aktivum teir báðir partarnir hava valdið yvir í einari gjmari samráðingarsjóðu. Tað er í hovuðsheitum triggir faktorar sum eru avgerandi fyri styrkina í partarnir hvør sær hava í eini tilikari samráðingarsjóðu:

1) Í hvønn mun tað er eftir; spurningur eftir teimum aktivum sum partarnir hava at ráða yvir;

2) Tær avmarkingar sum eru fyri at gera nýslu av teimum aktivum id rátt verður yvir;

3) Hvat tað er fyri aktivir partarnir ráða yvir.

Sum punkt-1 gevur ábendingar um, er tað av størsta tydingi hvussu stóru áhugin er millum tey feløgini id kappast um iløgu-møguleikarnar fyri at fáa fatur á teimum aktivum, sum tjóðin hevur valdið yvir. Júst í hesum sambandi er tað av avgerandi tydingi ikki at ráða áhugin burtur við at geva donum framhjásmóðir. Ti, ráða vit áðr fyrirkørvir vekk, so kunnu vit skjótt standa í teirri sjóðu, at vit kunnu velja at virka oljuvinnu undir donskum fyrirtreytum ella slætt ikki fáa nakra oljuvinnu.

Eín av avmarkingunum fyri Føroyar í samband við eina móguleiga oljuvinnu er, at vit ikki kunnu velja at gera nýslu av okkara aktivum uttan at fáa hjalp frá utlendskum feløgum. Vit hava hvarvi, ti figgarligu-ella teknifrøðiligu orkuna id kreyst fyri at vit sjálvi kunnu fara undir at vinna olju ur undirgrundini. Hinvegin er oljan ógvuliga attraktiv eitt nú fyri feløgini sum longu nú eru virkin vestan fyri Hetlandi, soleiðis at hesar fyrirkørvir helst vilja strekja seg langt fyri at kunna færa sít virksemd inn á føroyska landsokkulin.

Í samband við at Oljuráðleggingarnevnd landsstýrisins í fjór heitti á áhugað oljufeløg um, at staðfesta hvørja teigar kring Føroya tæ ynska tiknar upp, tá id fyrsta útboðingarfumfarið til letting verður sett í

verk, komu nakrar itøkiligar ábendingar um, hvussu stóran áhuga oljufeløgini hava fyri at arbeiða á føroyskum øki. Tá indaskriv frá Oljuráðleggingarnevnd landsstýrisins kundi tann 13. desember 1996 visa á, at samanlagt 23 oljufeløg komu við 13 ymiskum tilmaelum, id fevndu um 108 heilar teigar og 26 teigapartar inn-anfyri tað sum í dag verður rokna sum føroyskt øki; tæ seinastu tíðindini um at bretar nú móguleiga vilja slaka í marknaðartrætuni um tað sokallaða "hvíta økið" (Hetlandsrennuna) minkar neyvan um áhugin fyri føroyskum øki!

Eín avgerandi uppgáva hjá eini stjórni er, at skapa "samlið" í millum "møguleikar og krøv" til tann einstaka borgaran í samfelagnum

Tá id eg fyri stuttum var í arbeiðsferindum í Onglandi kom eg á amerikansku ambasaduni í London, fram á eina sera áhugaverða rapport um "offshore idnað og umhvøvi". Artic Environment Protection Strategy (AEPS), id londirir, Kanada, Danmark, Finland, Island, Norra, Svøríki, Russland og USA hava stáplað upp á beini, hevur sett ein arbeiðsbolk til at arbeiða við spurninginum: "Hvørir móguleikar eru fyri einum realistiskum burðardyggu offshore idnaðarpolitikki, sum bæði tekur hærð fyri tí sosial-økonomiska tilverugrundlagnum hjá tí einstaka, og samtiðis virkar fyri umhvøvisvernd?"

Tverri eru Føroyar ikki við í hesum arbeiði, men omanfyri-nevndi spurningur gerst ikki minni viðkomandi fyri okkum av tí. Heilt "grøn" umhvøvis-folk við eina "romantiskari hugmynd" vildu óiva beinavegini svara hesum spurningi við at siga, at tað er ongin móguleiki at sameina offshore idnað við ein burðardyggu umhvøvispolitikki. Tilikur hugburður byggir ofta á eina ógvuliga fryrikomandi, men ofta heldur órealistiska, hugsan um, at ikki má takast meiri frá náttúruni enn "gevast kann aftur". Í stuttum kann sigast, at henda romantiska hugmyndin verður, at lata fiskarar og veiðumenn bliva við at vera fiskarar og veiðumenn, ti soleiðis eigur tað at vera og soleiðis hava teir tað best. Trupuleikin við hesum hugburði er, at her verður ikki tikið hærð fyri, at vit liva í einum veruleika, sum setur verulig krøv til verulig folk, um eitt nú at svara hvørjum sít!

Sum tað eisini verður sagt omanfyri, er tað av avgerandi tydingi, at tað er samlið í millum tað id verður bjóða og tað id verður kravt av tí einstaka borgaranum; uttan hetta samlið er tað realistiska grundlagið vekk undir samfelagnum. Sum eitt dæmi kunnu vit mynda okkum, at landsstýri (lat okkum siga av umhvøvis og mentunarligum orøkum) metur tað ikki vera rætt og ráðiligt at byrja uppá eina oljuvinnu í Føroyum; vandin fyri dalking og vanlukku-bæði umhvøvis- og mentanarliga sæð er alt ov stóur. Samtiðis ferir landsstýri ein (idnaðar)politikk sum tekur grundlagið undan tí "søguliga rætta" føroyska tilverugrundarlagnum. Dæmi uppá hetta kundi væl verði, at grundlagið undir smáplássum heilt bleiv tikið vekk (tað er væl á veg), samtiðis við at onnur øki eisini

missa teirra kanska meira "nýføroyska" tilverugrundlag; tæ, at her verður verandi tilverugrundlag tikið vekk, samtiðis við at móguleikin fyri einum nýggjum verður noktaður. Hetta dæmi umboðar heilt tyðuligt eina stóðu har einki, ella sera vãnaligt, samlið er í millum "møguleikar og krøv" til borgaran. Veruleikin er jú tann, at lán og onnur krøv til borgaran ikki fella burtur orsaka av, at ongir sosial-økonomiskir móguleikar eru er fyri tilveruni hjá tí einstaka!

Hinvegin er veruleikin nokk tann, at tað er sannlikt, at vit fara í gongd við tað fyrsta útboðingarfumfarið longu um ársfíftið 1997/98. Men, og hetta er serstakliga tydingarmikið, hugburðurin millum politikkarar, og folk annars, eigur ikki at vera, at nú fáa vit eitt oljuavtvið, sum "av sær sjálvum" kemur at bjarga okkara samfelag. Ti, tað er eitt faktum, at ein móguleg komandi oljuvinnu setur nógv størri krøv til samlið í millum teir buskapar- og idnaðarmøguleikar sum samfelagið potentielt hevur at bjóða og borgaran vilja og færliga, enn vit í dag eru von at hugsa okkum.

Nú ein oljuvinnu stendur fyri durum, vil eg argumentera fyri, at ein hovuðsspurningur í dag til allar politikkarar, og alt føyafolk, er: Hvussu kunnu vit á bestan hátt tryggja, at tann einstaki borgarin fær móguleikar fyri, at vera við til at mynda og avgera sít framtíðar tilverugrundlag, hetta serstakliga um oljuvinnan gerst ein grundleggjandi partur av føroyska samfelagsbuskapi-num?

Umsiting av felagsogn eigur at seta nokur etisk krøv til mannagongdina

Hovuðsetningur í omanfyri-nevndu AEPS-rapportini er: "Longu áðrenn tú veist tað stóra um potentiali í einum mógulegum off-shore idnaði skalt tú gera tær eina rimuligani greiða mynd av hvat tú ynskir at hesin idnaðurin eventuelt skal føra við sær".

Vit føroyingar hava í eldir búleikast við tí tilfeingi, sum náttúran hevur havt at bjóða okkum, soleiðis verður tað eisini í framtíðini uttan mun til um vit gerast eitt oljuvinnu-samfelag ella ikki. Setningurin omanfyri leggur upp til, at tú skalt gera tær eina mynd av, hvat tú ynskir at ein móguleg oljuvinnu skal føra við sær. Hver átti í veruleikanum havt mandat til at taka eina tilika sjóðu? Í minni verð er eingin ivi um at folki í landinum prinsipielt eigur at vera við til at avgera hvussu tilvera teirra verður skipað; hetta ikki minst tá id hugsað verður um at ein móguleg komandi oljuvinnu til eina og hvørja tíð er, og eigur at vera, ein spurningur um fyrir- & umsiting av felagsogn.

Tað er eingin loyna, at heimastýri hevur í stóran mun verið ómynduggerð av donum í 90'um og hevur, ikki minst orsaka av hesum, stórar legitimitets- og trúvirðiðstrupuleikar millum folk. Harafturat hava ymiskar "gøtur" (t.d. banka- og skipagøllir) og virksemd imóti folksinsvilja annars (Fiskavirking er eitt "gott" dæmi uppá hetta), gjørt at landsins kosnu menn skuldu hugsa um at funnið annað stev og ikki uttan viðari latu eina oljuvinnu tikið seg upp í Føroyum uttan so, at munagóðar broytingar

vøru gjørdar; hesar broytingar áttu at bygt á eina hugsjón um, at demokratisera viðurskifti viðvíkjandi innliti og ávirkan á eina móguleiga komandi oljuvinnu í Føroyum.

Hvat kann gerast fyri at skapa innlit, ávirkan og færliga í eini komandi føroyskari oljuvinnu?

Tann veruleiki at lond yvir-hovur hava eina stjórnað onkursvegna botna í eini viðurkenning av, at tann "nátturliga" gongdin ikki altíð gevur tað rætt og besta úrsliti; ergo, tað brúk fyri nokrum "mekanismum" sum kunnu halda frumskógarlógina í skak. Tann meira itøkligi spurningurin, um hvørjar hesar mekanismur skulu vera í hvørjum einstøkum føri, er ein uppgáva fyri landsins myndugleikar at loysa. Í okkara føri er tað uppgáva hjá landsins myndugleikum, at skipa soleiðis fyri, at "frumskógarlógin" ikki kemur at avskepla gongdina, soleiðis at tað einans verða oljufeløgini, saman við nokrum einstøkum persónum ur einari litlari føroyskari elitu, sum fáa áðoan av eini mógulegari komandi oljuvinnu í Føroyum.

Fyrirtreytin fram um áðr fyri, at tað kann gerast mógulegt at "opnað tilgongdina" viðvíkjandi eini komandi oljuvinnu í Føroyum, er sjálvandi tann, at tað kann skapast politiskir vilji fyri hesum. Politikarar mugu fáast til at skilja, at tann einasta burðardygga loysin upp á eina framtíðar oljuvinnu í Føroyum, læst gjøgnum eina fjøltáttaða luttøku av teimum fólki um id ætla sær ein leiklut í hesi vinnu. Hetta, at vit kunnu fáa eina fjøltáttaða luttøku longu frá byrjan, ger eisini, at vit ikki koma í tað stóðu (sum mæ einaferð var fortalt um í Norra), at politikarar, embættismenn og nakrir einstakir serfrøðingar fáa eitt "fíkt" hugskot um hvussu "tað heila skal hanga saman" uttan at hava havt tann neyðuga dialogin við tað lokala vinnulivið, við tí úrsliti, at vinnulivið, tá id alt kom til alt, als ikki var til reiðar at takað imóti hesi vinnu- & idnaðaravbjóðing!

Innan samfelagsvisindina verður arbeiði við einum hugtaki, id nevnist civil society. Hetta hugtak visur til tann "ikkí-politiska" partin av samfelagnum m.a. tann sosiala, mentunarliga- og idnaðar- & vinnupartin. Eftir minni hugsan skuldi tað verði innafyri rammunar av hesum hugtakið, at grundin varð lögð fyri eini føroyskari oljuvinnu. Tað er her at móguleikarnir finnast fyri at gera tilgongdina opnað, og samtiðis er tað her at dyr opnað seg fyri eini fjøltáttaðari luttøku í eini komandi oljuvinnu. Ein spurningur sum tann gløggi lesarin longu hevur stillað sær er, hvussu kann hetta so skipast í royndum? Tað eru sjálvandi ein órgrynna av móguleikum at skipa tann "ikkí-politiska" partin av samfelagnum við atlit til eina móguleiga komandi oljuvinnu; tað er einans hugløg í setur mörk fyri hesum. Men, fyri at gera tað eitt sindur lættari hjá lesaranum at skilja tankan í hesum, kunnu vit í fyrstu at-løgu bert hyggja at onkrum av teimum luttakarum, sum longu eru við til at mynda tann føroyska "oljuheimin".

Tveir av "lykaleikarunum" í tí føroyska oljuheiminum í dag

eru: Oljufyrirsitingin og Føroya Oljuidnaður. Tað skal sláast fæst beinaveg, at bæði OF og FOL, longu nú, gera eitt ógvuliga skilagott arbeiði innafyri tær rammur sum hesir stovnar arbeiða undir. Tankanir niðanfyri eru ikki ætlaðir sum ein beinleiðis kritikkur í móti hesum stovnum, men harafturimóti sum ein itøkilig hugleiðing um hvussu vit fáa hugtakið civil society við í ein føroyska oljubygna; ein bygnaður sum skal fremja hugtøkini: Innlit, ávirkan og færliga:

Oljufyrirsitingin varð víðkað við eini samskipanar- & kunningardeild sum m.a. skuldi havt til uppgávu at skipa fyri kunningarfundum, "workshops", seminarum, ráðstevnum og í heila tikið verði ein nátturlig almennur samskipanardeild við atlit til oljuvinnuna. Samskipanar- & kunningardeildin hevði eisini verið eitt nátturligt gagn fyri eitt nú Oljuráðleggingarnevndina, tá id henda hevði havt brúk fyri at kunna Føroya fólk um hvørji stig vøru í umbúnað viðvíkjandi einum komandi føroyskum oljuvinnupolitikki; hetta ti, at roknað má víð at politikarar í stóran mun halda seg til hvat oljuráðleggingarnevndin sigur um mógulegar oljuvinnustrategier. Eg kundi eisini hugsa mæ, at Føroya Oljuidnaður bleiv eitt virki forum fyri øll folk, virki, feløg og stovnar, sum eru áhuga í einum leikluti í eini framtíðar oljuvinnu í Føroyum. Eg hevði ynskt ein opnar Føroya Oljuidnað, eitt FOL sum, fyri at fáa eina geografiska javnvág, t.d. kundi havt nevndarlimir ur øllum sýslum í Føroyum; eitt FOL hvørs hovuðsendamál, við atlit til oljuvinnuna, varð at umbóða so nógv og ymisk áhugamál sum gjørligt.

Hesir tankar skulu sjálvandi á ongan hátt roknað fyri mitt "facit" upp á ein bygna fyri eina komandi føroyska oljuvinnu. Eg havði longu nevnt, at tað er ein órgrynna av móguleikum fyri at skipa tann "ikkí-politiska" partin av samfelagnum við atlit til eina komandi oljuvinnu. Tá vil nýta hetta høvi til, at heita á politikarnar um gjølla at umhugsa henda prinsipiella móguleika; ti, um vit byrja at leggja okkum eina oljuvinnu tilrættis aftanfyrri "stongdar dyr", einans við luttøku av embættismonnum, politikarum og nokrum fám sokallaðum "serfrøðingum í oljumálum", ja, so er metan min tann, at føroyska samfelagið í síni heild stendur seg við at halda fingrarnar langt vekk frá øllum sum bert luktar av olju. Eftir minni metan er ongin ivi um, at verða hesi viðurskifti ikki tiki í størsta álvara so er vandi á ferð; ti, skipa vit eina elitistiska oljuvinnu, sum eggjar til sjálvdrátt og lótvinning og hartil fremur ein "frumskógarhugburð", so vil hetta fáa nakrar avleiðingar fyri okkara viðkvæma samfelag, sum vit idag ikki hava hugløg at mynda okkum.